



Mark S. BELL, Nükleer Reaksiyonlar: Nükleer Silah Sahibi Devletler Nasıl Davranır? (Cornell University Press, 2021)

Betül CAFER ¹¹ 

¹ Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

Makale Bilgisi

Kitap İncelemesi

Başvuru: 24.11.2024

Düzeltilme: 23.02.2025

Kabul: 03.03.2025

Cornell University Press, 2021, 234 Sayfa, ISBN:
9781501754173

Günümüzde nükleer silahlara sahip olan devletlerin dış politikadaki davranışlarını incelemek ve gelecekte nükleer silah edinmesi muhtemel devletlerin nasıl bir dış politikaya sahip olacağını tahmin etmek, karar alıcılar ve uluslararası ilişkiler alanındaki akademisyenler ile öğrenciler için ilgi çekici bir konudur. Karşılıklı olarak yok edici etkiye sahip olan, uluslararası sistemi yeniden yapılandıran, devletlerin dış politikalarını kökten değiştiren bu silahlara sahip olan devletlerin davranışları önceden tespit edilebilir mi? Mark S. Bell, keşifsel bir analizle geliştirdiği nükleer oportünizm teorisini ortaya attığı kitabında, nükleer silahlara sahip devletlerin dış politika davranışlarını tarihsel veriler ışığında test etmektedir.

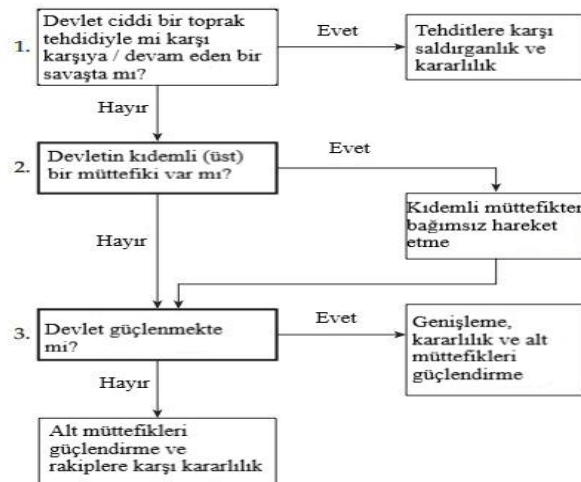
Uluslararası İlişkiler disiplinde nükleer silahların uluslararası sistemin doğasını değiştirdiğini savunan çeşitli teoriler mevcuttur. Ancak bu silahların devletlerin dış politikaları üzerindeki etkilerini açıklayan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Bu teoriler arasında en önemlilerden birisi olan nükleer devrim teorisi, iki kutuplu sistemdeki güç mücadelesinde nükleer silahların dönüştürücü etkisini açıklamak açısından önemli katkılar sunmuştur. Nükleer dönemin uluslararası siyasette daha barışçıl bir ortam yarattığına ve süper güçler arasında savaşın neden gerçekleşmediğine dair güçlü argümanları teorisinin açıklayıcılığını arttırmıştır. (Narang, 2014, s.264). Ancak bu teori ilk olarak, devletlerin dış politikalarını doğrudan incelemek yerine, ikinci vuruş kapasitesine sahip devletler arasındaki etkileşime odaklanmıştır (Chari, vd., 2007). İkinci olarak, nükleer silahların her devletin dış politikasında benzer etkiler yapacağını kabul etmektedir (Bell, 2021, s.4). S. Paul Kapur revizyonist dış politikaya sahip zayıf devletlerin nükleer silah edindikten sonra konvansiyonel saldırganlık sergileme olasılıklarının arttığını öne sürmektedir (Kapur,

¹ Betül CAFER, betul.caf@hotmai.com

2008, s.72). Kapur'un çalışması yalnızca saldırgan bir dış politikaya odaklanmakta ve diğer davranış biçimlerine dair kapsamlı bir çerçeve oluşturmamaktadır (Bell, 2021, s.5). Bell, bu eserinde nükleer silah ediniminin devletlerin dış politikalarına etkisine ilişkin literatürdeki açıklama eksikliklerini gidermeyi amaçlamaktadır.

Kitap, devletlerin nükleer silah sahibi olduğunda geliştirdikleri farklı davranış kalıplarını açıklama gayesi taşımaktadır. Bell, ana argümanını nükleer silahların devletlerin dış politikasını farklı şekillerde etkilediğine dayandırmıştır. Her devlet nükleer silaha sahip olduğunda içinde bulunduğu stratejik bağlama göre farklı davranışlar sergilemektedir. Kitapta bu davranış şekilleri belirli kalıplar içerisinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma yapılırken de nükleer oportünizm teorisi ortaya atılmıştır. Bell, beş bölümden oluşan kitabın giriş bölümünde altı farklı davranış kalıbı belirlemiştir. Bunlar; **saldırganlık** (*aggression*), **yayılma** (*expansion*), **bağımsızlık** (*independence*), **ittifakları desteklemek** (*bolstering*), **kararlılık** (*steadfastness*) ve **uzlaşma** (*compromise*)'dır. Bu davranış kalıplarını veya kombinasyonlarını devletlerin neden, nasıl ve hangi şartlar altında sergileyeceğine dair argümanın temelleri giriş bölümünde atılmıştır.

Nükleer oportünizm teorisinin test edilmesi amacıyla Birleşik Krallık, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri örnek olarak seçilmiştir. Bu ülkelerdeki dış politika değişimini tespit etmek amacıyla her örnek olay için devletlerin nükleer silah edindiği tarih belirlenmiştir. Bunun amacı, devletlerin nükleer silah sahibi olmadan hemen önceki ve sonraki dönemlerde dış politikasını incelemek ve dış politikadaki davranışlarının niteliği ve ölçeğinde bir değişim olup olmadığını ortaya koymaktır. Karar verme davranışlarının anlamlandırılması için stratejik ortamının özelliklerine değinilmiştir. Daha sonra beklentiler belirlenmiştir. Bell, nükleer oportünizm teorisinin test edilmesi için bir karar ağacı şeması geliştirmiştir. Bu şema devletlerin ittifaklar, tehditler ve güç dinamikleri doğrultusunda nasıl hareket edebileceklerini sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır.



Şekil 1: Nükleer Oportünizm Teorisi Karar Ağacı

(Bell, 2021)

İlk değişken olarak devletin ülkesel alanına yönelik olarak ciddi bir tehdit ya da süregiden savaşın içinde olup olmadığı belirlenmiştir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda devletlerin saldırganlık ve kararlık gösterdiği tespit edilmiştir. Eğer böyle bir tehdit yoksa, ikinci değişken olarak devletin kıdemli bir üst müttefikinin olup olmadığı değerlendirilir. Devlet böyle bir müttefike sahipse, ondan daha bağımsız hareket etmeye yöneldiği tespit edilmiştir. Eğer böyle bir müttefiki yoksa, üçüncü değişken olan devletin gücünün yükselişte olup olmadığı değerlendirilir. Eğer yükselen bir güçse, devletin genişleme, kararlılık ve alt müttefikleri güçlendirme davranışı gösterdiği izlenmiştir. Devlet güçlenmiyorsa, alt müttefikleri güçlendirme ve rakiplere karşı kararlılık davranışları sergiler.

Birinci bölümde, nükleer oportünizm teorisinin temelleri ve uygulanabilirliği ele alınarak kavramsal bir çerçeve oluşturulmaktadır. Bu bölümde nükleer silahların devletlerin dış politikaları üzerindeki etkilerini açıklayan çeşitli mekanizmalar ve bu etkinin nasıl şekillendiğini gösteren davranış biçimleri incelenmektedir. Nükleer silahlar, devletlerin dış politikalarını çeşitli yollarla etkileyebilir. Askerî, siyasi, ekonomik, bürokratik, psikolojik ve kimlik temelli mekanizmalar aracılığıyla, devletlerin dış politika kararlarında yeni hesaplamalara yol açmaktadır (Bell, 2021, s.11-12). Bir devletin daha bağımsız hareket etmesini, süregiden bir çatışmada daha saldırgan bir tutum sergilemesini veya dünya siyasetindeki etkisini genişletmesini sağlayabilir. Ayrıca, yeni veya mevcut ittifaklarını güçlendirmesine, anlaşmazlıklarla kararlı bir şekilde mücadele etmesine ve uzlaşma süreçlerini kolaylaştırmasına yardımcı olabilir.

İkinci bölümde değerlendiren Birleşik Krallık örneğinde teorisinin doğrulandığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik olarak oldukça zor durumda bulunan devlet, coğrafyasının da katkısıyla ülkesel bir tehdit algılamamıştır. ABD ise güvenliğini sağlama hususunda en önemli müttefikidir. Nükleer silahlara sahip olmasının ardından ABD'den özellikle Ortadoğu'da daha bağımsız bir politika izlemeye çalışmıştır. Nükleer silahlara sahip olmak Birleşik Krallığa mevcut müttefiklerini güçlendirmek için imkân sağlamıştır. Asya, Ortadoğu ve Avrupa'daki mevcut müttefiklerini desteklemek için nükleer silahların kullanmaya çalışmıştır. Asya'da SEATO, Ortadoğu'da Bağdat Paktı, Avrupa'da NATO gibi ittifakları güçlendirme yoluna gitmiştir.

Üçüncü bölümde Güney Afrika örneğinde nükleer oportünizm teorisinin beklediği davranışlardan algıladığı tehdide yönelik olarak saldırgan davranış sergilemesi doğrulanırken, kararlılık davranışı doğrulanmamıştır. Güney Afrika nükleer silah elde ettiğinde apartheid rejimi bulunurken Angola ile Sovyet ve Küba güçleri ile savaş halindeydi. Bu nedenle nükleer silahları bu tehdidi bertaraf etmek için kullanmıştır. Güney Afrika nükleer silah elde etmeden önceki üç yıl içinde yalnızca üç büyük askerî operasyon düzenlerken, nükleer silahları elde ettiği üç yıl içinde Angola'da çok daha büyük askerî operasyonlara girişmiştir. Güney Afrika, Küba ve Sovyet güçlerinin geri çekilmesi ile birlikte nükleer silahlardan vazgeçmiştir.

Dördüncü bölümde, ABD örneğinde nükleer oportünizm teorisi test edilmiştir. ABD nükleer silahları elde eden ilk devlet olduğu için bu silahların kullanımının dış politikayı nasıl değiştirdiğini test etmek biraz daha güç olmuştur. II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında olmak üzere iki dönemde test edilmiştir. Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin değişmesi ile ABD'nin farklı dış politika davranışı sergilediği görülmüştür. Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombalarının atılması ile saldırganlık, Potsdam Konferansı ile uzlaşma (compromise), Pasifik Denizinde Sovyetlerden daha bağımsız bir dış politika ve savaş sonrası dünya sisteminde etkisini artırması ile yayılma davranışlarını göstermiştir.

Son bölümünde ise nükleer silah sahibi olan diğer devletlerin dış politikalarını açıklamada teorisinin ne kadar açıklayıcı olduğu belirtilmiştir. Buna göre Pakistan, Hindistan ve Fransa'nın dış politikasını açıklamada nükleer oportünizmin başarılı olurken, İsrail ve Çin örneklerinde başarısız olduğu belirtilmiştir. Gelecekte nükleer silah sahibi olması beklenen İran, Japonya ve Güney Kore'nin ise nasıl hareket edeceği konusunda çıkarımlarda bulunulmuştur.

Devletlerin nükleer silah elde etmelerinin ardından sahip oldukları dış politikanın nasıl değiştiğinin ortaya çıkarılması hususu kitapta devletlerin sahip oldukları stratejik ortam, ülke içindeki siyasi elit arasında hâkim olan görüş ve dış politika faaliyetleri kapsamında ele alınmıştır. Teorinin test edilmesi için anlaşılır, tarihsel kayıtların yardımıyla güvenilir ve tekraren uygulanabilir olmasıyla kitapta iyi bir yöntem benimsenmiştir. Öte yandan yeni nükleer silah sahibi olmak için çalışmalar yapan devletlerin dış politikalarını tahmin etmede herhangi bir tarihsel kayıt bulunmadığı için teorisinin bu devletlerin dış politikalarının nasıl değişebileceği konusunda getireceği açıklamalar sınırlıdır. Buna rağmen, kitap uluslararası ilişkiler literatüründe var olan çalışmaların içerisinde nükleer silah ediniminin dış politikaya etkisinin açıklanması hususundaki boşluğu tespit etmiştir. Her ne kadar nükleer oportünizm teorisi seçilen her örnek olayda başarılı olmasa da çok önemli açıklamalar getirerek literatüre katkı yapmıştır.

“Nükleer Reaksiyonlar”, ortaya koyduğu nükleer oportünizm teorisinin seçilen devletlerin dış politika davranışlarının açıklanmasında şimdiye kadar disiplinde ortaya atılan diğer teorilerden daha etraflıca açıklamalar getirmesi bakımından okumaya değer bir kitaptır. Bell'in pürüzsüz, kolay anlaşılır ve sade anlatım dili yeni ortaya atılan teorisinin anlaşılmasına katkı yapmaktadır. Kullanılan anlatım dilinin yanı sıra kaynaklarda yazarın öne sürdüğü teorisinin açıklanmasında doğru şekilde kullanılmıştır. Bell, belirlediği yöntemi oluşturduğu karar ağacı ile sistematik bir şekilde okuyucuya sunmaktadır. Teoriyi test etmek için seçtiği örnek olay ülkelerde de karar ağacında yer alan değişkenlere ayrı ayrı değinmesi açıklama gücünü arttırmıştır.

Tarihsel kayıtlar üzerinden ilerlenmesi çalışmanın güvenilirliğine katkı yapmıştır. Örnek olaylar seçilirken birincil dış politika belgelerinin veya görüşme kayıtlarının mevcut olmasına dikkate edilmiştir. Örneğin, bu noktada güvenilir kayıtlar bulunmadığı için Sovyetler Birliği'nin çalışmaya dahil edilmemesi doğru bir seçimdir. Kitapta her örnek olay için nükleer silah edinimi konusunda ülkede bulunan siyasi elitin düşüncelerine de yer verilmiştir. Bu durum devletlerin içinde bulunduğu stratejik

bağlamı açıklama bakımından önemli bir katkı yapmıştır. Kitap dış politika analizi, nükleer silaha sahip devletlerin süreç içerisindeki tecrübeleri ve nükleer silahların uluslararası politikaya etkisini merak eden kişiler için önemli bir kaynak oluşturabilir.

KAYNAKLAR

Chari, P. R., Cheema, P. I., & Cohen, S. P. (2007). *Four Crises and a Peace Process: American Engagement in South Asia*. Brookings Institution Press.

Kapur, P. S. (2008). Ten Years of Instability in a Nuclear South Asia, *International Security* 33(2), 71-94.

Narang, V. (2014). Pakistan. *Nuclear Strategy in the Modern Era: Regional Powers and International Conflict*. 55–93. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt6wq00j.7>